

проектах, конференціях, грантових програмах, програмах академічної мобільності.

Висновки. Реалізація студентоцентрованого підходу на третьому рівні вищої освіти – це стратегічний крок до формування нового покоління дослідників, здатних до самостійного мислення, інноваційної діяльності та відповідального внеску в науку задля забезпечення сталого економічного, технологічного й гуманістичного розвитку України. Водночас ефективне подолання існуючих викликів можливе лише за умови комплексного підходу, який поєднує інституційну підтримку, трансформацію педагогічних практик та активну, усвідомлену участь в навчальному процесі самих здобувачів освіти.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-546-7-46>

**РОБОТА З МУЗИЧНИМИ ПЕРШОДЖЕРЕЛАМИ У
ПІДГОТОВЦІ ЗДОБУВАЧІВ ТРЕТЬОГО РІВНЯ ОСВІТИ
(НА ПРИКЛАДІ «ХЕРУВИМСЬКОЇ ПІСНІ»
D-MOLL ЯКОВА ЯЦИНЕВИЧА)**

Чамахуд Д. В.

доктор філософії,

старший викладач кафедри музичного мистецтва,

циклової комісії методики музичної освіти

та вокально-хорової підготовки,

Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»

Волинської обласної ради

м. Луцьк, Україна

Робота з музичними першоджерелами, зокрема вивчення та аналіз духовних творів українських композиторів, є невід’ємною частиною професійної підготовки здобувачів третього рівня освіти зі спеціальності «Музичне мистецтво». Серед творів Літургії українські композитори кінця XIX – початку XX століття нерідко по декілька разів обирали тексти таких частин як «Милість миру» (М. Вериківський, М. Леонтович, П. Козицький, К. Стеценко), «Отче наш» (Я. Степовий, Й. Кишакевич, П. Гончаров, О. Кошиць, Ф. Якименко). Найпоширенішим пісенським жанром зазначеної служби стала «Херувимська пісня», що співається на Літургіях святого Іоанна Златоустого та святого Василя Великого (складена та введена у богослужіння ще в VI столітті у Візантії). У своїй творчості до неї неодноразово зверталися

М. Леонтович, К. Стеценко, Я. Степовий, П. Козицький, О. Кошиць, П. Гончаров, Ф. Якименко та багато інших митців¹.

Значна популярність «Херувимської пісні» обумовлена тим, що під час звучання пісенспіву відбувається перехід від попередньої підготовчої частини Літургії до центральної, євхаристійної, коли звершується перетворення хліба і вина у Тіло й Кров Христа. Спів «Херувимської пісні» супроводжує Великий вхід: священнослужителі зі святим Причастям у руках виходять через Дияконські Врата (бокові двері) на амвон, зупиняються біля Царських Врат (центральної двері), виголошують молитви за всіх християн, після чого заносять святі Дари у вівтар. Таке перенесення Причастя із жертovníка на престол символізує перенесення тіла Ісуса з Голгофи, де Христа розп'яли, до місця Його погребіння. Саме у цей момент храм нагадує весь світ, хористи – хор ангелів, а священники уподібнюються до таємних учнів Ісуса – Йосифа та Никодима, які й поховали Христа.

У доробку українського композитора Якова Яциневича² представлено два абсолютно різні за музичним втіленням зразки «Херувимської пісні»: одна з них (*A-dur*) увійшла до «Літургії» композитора (проаналізована вище), інша (*d-moll*) – написана як окремий твір. Точної дати створення «Херувимської пісні» *d-moll* невідомо. Твір опублікований у збірці духовних творів Я. Яциневича, укладений М. Гобдичем [7, с. 51–52]. Диригент зазначає, що джерелом нотного тексту стало видання 1988 р. в упорядкуванні В. Завітневича³ (Баунд Брук, США). Проте вдалося віднайти цей твір у виданій значно раніше збірці «Співи на Літургії» (1963 р.), укладений також В. Завітневичем (Нью-Йорк, США) [4, с. 164]⁴.

Усі зазначені збірки видано закордоном. Тому виникає питання, як туди потрапив твір Я. Яциневича? Можемо припустити, що ноти «Херувимської пісні» *d-moll* вивіз у США брат Ірини Яциневич

¹ У 2010 р. силами видавничого відділу сайту «Наша Парафія» вийшла друком нотна збірка, куди увійшло понад 150 відібраних за певними критеріями «Херувимських пісень» композиторів України та її діаспори від бароко до сучасності [0]. Збірка свідчить про величезну увагу протягом століть українських митців до «Херувимської пісні» та про її важливе значення у літургійному циклі.

² Яків Михайлович Яциневич (1869–1945) – український композитор, диригент, фольклорист, педагог, громадський діяч, священник, автор понад 300 музичних творів у різних жанрах.

³ Василь Завітневич (1889–1983) – хоровий диригент, музикознавець, літературознавець. Упорядкував низку збірок, зокрема «Співи на Літургії» (1963), «Велика Субота і Пасха» (1964), «Антологія української пісні: Колядки та щедрівки» (1967), «Співи Великодня» (1979), «Похорон священника» (1980), «Збірник Літургійних співів Української Православної Церкви» (1988; усі – Нью-Йорк). Співпрацював з О. Кошицем, Л. Ревуцьким, Н. Городовенком та іншими представниками української музичної еліти.

⁴ У передмові В. Завітневич зазначає мету створення видання: «Хоч мистецька вартість цих творів недооцінена, та через відомі причини майже всі твори їх лишилися в рукописних копіях, zostавлених напризволяще. Справа збереження і передачі цих пам'яток української культури майбутнім поколінням стала під загрозою. Це й було першою й головною причиною видання цього "Збірника". Другим імперативом до випуску цього "Збірника" – це гостра потреба для Української Православної Церкви в систематизованому й послідовно складеному збірнику Літургійних співів, що вміщав би в собі потрібні речі для великих і малих церковних хорів, а також для дяків» [0, с. 4].

(дружини композитора) – Григорій Павловський, який з 1922 р. проживав в Америці, працював як хоровий диригент і композитор, а також був священником. Т. Філенко свого часу мав доступ до книгозбірні св. Софії Української Православної Семінарії в США в Баунд Бруку. Дослідник зазначив, що різні церковні твори Я. Яциневича *«були постійно в репертуарі не лише в хорах Григорія Павловського, але й Олександра Кошиця»* [5, с. 181]. Очевидно, саме завдяки старанням Г. Павловського та В. Завітневича ноти «Херувимської пісні» Я. Яциневича збережено донині.

У процесі аналізу духовної музики, створеної у першій третині ХХ століття, важливим аспектом постає дослідження вербального компоненту – словесних текстів творів. Адже досить довгий період (до 1917–1918 рр.) композитори у своїх духовних творах записували церковнослов'янські тексти «гражданкою» (російськими літерами з використанням ъ, ѣ, і та ѹ), оскільки українську мову жорстоко переслідували. Дослідниця Г. Куземська зазначає, що згодом митці поступово відмовляються від *«"класичної" транслітерації та обережно, а далі радикальніше українізують її, оскільки йшлося не так про збереження особливостей давньої церковної мови, як про її наближення до душі і розуміння парафіян»* [1, с. 12]. Саме тому утворилося багато різновидів перекладів канонічних текстів українською мовою.

Мабуть, до сьогодні найбільше мовних проблем виникає з перекладом «Херувимської пісні» (особливо з її першою строфою). Навіть у церковно-слов'янській мові цей рядок (*«Іже херувими тайно образующе»*) потребує правильного тлумачення, а український переклад значно це ускладнює. Адже потрібно лаконічно *«укласти в музичну структуру молитви, і водночас <...> висловлювати головну богословську думку: ми таємно уподібнюємося херувимам, стаємо в цей час їх образом, іконою святих ангелів, для того, щоб гідно зустріти "Царя всіх"»* [6]. У першому українському перекладі, здійсненому на початку 1920-х рр., строфу перекладено так: *«Ми таємно з себе херувимів уявляємо (або: Ми таємно херувимів з себе уявляємо)»*. Звісно, такий переклад вимагає змін, оскільки людина нашого часу відразу розуміє ці слова як «змалювати в уяві», «представити щось несправжнє», а це абсолютно заборонено вченням Церкви, яка стверджує, що мрія, уява заважають людині повністю єднатися з Богом [3]. З метою уникнення неправильного сприйняття прихожанами церковних текстів К. Стеценко *«писав у всіх своїх Херувимських не уявляємо, а виявляємо»* [6].

Важко сказати, якою мовою було написано «Херувимську пісню» Я. Яциневича, чи відбулися зміни у тексті при виданні і чи змінилися в залежності від цього авторські акценти у музичному матеріалі. У нотній збірці з приводу використаних вербальних текстів В. Завітневич зазначає: *«Мова "Збірника" взята зі Службеника УПЦ в США, видання*

1963 року» [4, с. 4]. Такий же текст збережено у виданні М. Гобдича. У ще одній закордонній збірці Степана Чичули «Літургичні пісні» (1984 р., Чикаго) до всіх творів (зокрема до «Херувимських пісень», серед яких «Херувимська пісня» *d-moll* Я. Яциневича) застосовано більш осучаснений переклад («*Ми, херувимів, тайно являючи*»). Відповідно, корегується музичний матеріал піснеспівів. Автор збірки відредагував текст самотужки (на перших сторінках висловлює подяку композитору А. Гнатишину за «*перегляд та музичну коректу майже всіх моїх перекладів, що в цій збірці*» [2, с. 4]). Таким чином, можемо припустити, що у «Херувимській пісні» *d-moll* Я. Яциневич використав текст першого офіційного українського перекладу 1920-х рр., який співпадає із текстом у збірці В. Завітневича і створив піснеспів незадовго після «Літургії» (на початку 1920-х рр.).

Таким чином, «Херувимська пісня» *d-moll* Я. Яциневича, є яскравим зразком української духовної музики першої третини ХХ століття, а робота композитора із першоджерелами свідчить про клопітке ставлення автора до музичного та вербального компонентів. Тому Я. Яциневичу вдалося створити приємний для слухача твір, пронизаний надзвичайно мелодійними інтонаціями, нескладний до запам'ятовування і, водночас, насичений непростими романтичними гармоніями.

Література:

1. Куземська Г. В. Сакральне слово отця Кирила Стеценка. *Стеценко К. Духовні твори* / ред.-упоряд. М. Гобдич. Київ : Фенікс, 2013. С. 12–15.
2. Літургичні пісні на мішаний хор / упоряд. С. Чичула. Чикаго, 1984. 134 с. *Наша Парафія* : веб-сайт. URL: <https://parafia.org.ua/collection/liturchichni-pisni-uporyad-stepan-chychula/> (дата звернення: 20.9.2025).
3. Никодим Святогорець. Невидима боротьба. Київ : Свічадо, 2011. 212 с.
4. Співи на Літургії / упоряд. В. Завітневич. Нью-Йорк : УПЦ в США, 1963. 188 с. *Наша Парафія* : веб-сайт. URL: <https://parafia.org.ua/collection/vasyl-zavitnevych-liturihiya/> (дата звернення: 14.09.2025).
5. Філенко Т. Ю. З яблуневоцвітної мелодії (до 50-ліття від дня смерті Якова Яциневича). *Альманах Українського народного союзу*. Вип. 86. Джерзі Сіті–Нью-Йорк : Свобода, 1996. С. 175–184.
6. Херувимська пісня України та її Діаспори: Антологія / упоряд. Г. Куземська, Д. Редчук. Київ : КЖД «Софія», 2010. 516 с.
7. Яциневич Я. Духовні твори / ред.-упоряд. М. Гобдич. Київ : Камерний хор «Київ», 2006. 59 с.